

Газуда О. М.
асистент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ ЯК ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТУ

Дослідження структурних особливостей побудови концепту у сучасній лінгвістиці займають вагомe місце, оскільки дають змогу зрозуміти спрямованість думки щодо розкриття понятійної основи різних наукових термінів, які в межах лінгвістики розглядаються крізь ментальні утворення людини, тобто способу мислення. Її духовності, індивідуальності, сприйняття навколишнього середовища незалежно від мовно-етнічної та національної належності, соціального статусу, статі тощо. При цьому індивідуальні особливості мислення проявляються через знання (епістеме), а також можливості пізнання явищ і процесів, що в підсумку втілюється у літературну мову. В контексті епістемологічного аспекту, розгляд концепту як ментального утворення здійснюється через мовне вираження сформованої думки людини, підтвержене осмисленими знаннями, апперцепцією як важливої психічної особливості індивіду, що зумовлюється пізнанням явищ і процесів і окреслюється гамою факторного впливу, зокрема власного досвіду, незалежності поглядів особистісних інтересів.

У лінгвістичній літературі існує багатогранність трактувань структурної побудови концепту. Так, Ю. Степанов окреслює структуру концепту як трикомпонентну модель, що зумовлюється [6, с. 47]: «основною, актуальною» ознакою; додатковими, або кількома додатковими «пасивними» ознаками, уже не актуальними, проте «історичними»; внутрішніми формами, що в перспективі втілюються у зовнішній – словесній, тобто «культурні концепти визначаються звичайно як багатовимірні смислові утворення в колективній свідомості, опредмечені в мовній формі».

Структурне бачення концепту з виокремленням ядра і периферії, пропонує В. Маслова. Водночас, вона наголошує на поетапності дій, які зумовлюються передусім визначенням референтної ситуації, до якої належить певний концепт; встановленням місця концепту в мовній картині світу й мовній свідомості нації, спираючись на енциклопедичні та лінгвістичні словники, до прикладу словникову дефініцію дослідника тлумачить як ядро концепту; зверненням до його етимології та врахуванням її особливостей; залученням різних концептів для подальшого аналізу; порівнянням результатів з аналізом асоціативних зв'язків стрижневої лексики ядра концепту [4, с. 45-46]. Відмічений лінгвосоціолог вважає, що в основі концепту є ціннісний компонент, оскільки концепт сприяє дослідженню у сфері культури. При ньому, як зазначає науковець, концепт є складним ментальним комплексом, який крім смислового наповнення, містить ще й оцінку, ставлення людини до того чи іншого об'єкта, а також інші компоненти відповідно до їх рівня в семантичній структурі концепту; загальнолюдський, або універсальний; національно-культурний, обумовлений життям людини в певному культурному середовищі; соціальний, що визначається приналежністю людини до певного соціального прошарку; груповий, обумовлений приналежністю особистості до певної вікової й статевої

групи; індивідуально-особистісний, що формується під впливом особистісних особливостей – освіти, виховання, індивідуального досвіду, психофізіологічних особливостей та ін.

Особливості структурної побудови концепту, до прикладу в межах когнітивної лінгвістики зумовлюються спрямуванням процесу пізнання через спонування до критичного мислення, вивчення явищ і їх світоглядного розуміння з метою узагальнення інформації для подальшого використання спеціальних знань. Обґрунтування когнітивної спрямованості процесу пізнання формується через уявлення про мовленнєві явища, що мають закономірний природний характер і тісно переплітаються з ментальним підходом.

О. Кубрякова узагальнює поняття концепту, що зводиться до обґрунтування терміну, який «служить поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; це оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної у людській психіці. Концепт виникає в процесі побудови інформації про об'єкти й їхні властивості, причому ця інформація може включати як відомості про об'єктивний стан справ у світі, так і відомості про уявні світи і можливий стан справ у цих світах. Це відомості про те, що індивід знає, припускає, думає і уявляє про об'єкти світу» [3, с. 90].

Узагальнене поняття концепту обстоє і С. Воркачов акцентуючи увагу на тому, що зазначене поняття є спільним як для когнітивної лінгвістики, так і когнітивної психології, оскільки предметом їх вивчення є проблемні питання пізнання, мислення, збереження й переробки інформації [2, с. 8]. Водночас, науковець обґрунтовує дефініцію концепту, як одиницю «колективного знання/свідомості (яка відправляє до вищих духовних цінностей), що має мовне вираження і відзначена етнокультурною специфікою» [1, с. 93]. Крім цього, С. Воркачов, у структурі концепту виокремлює три складові: понятійну, що зумовлюється класифікаційними ознаками та дефініціями; образну, що зафіксована у мовній свідомості пізнавальної метафори; значеннєву, як місце концепту в лексико-граматичній системі конкретної мови.

У науковій лінгвістичній літературі виокремлено основні засади обґрунтування когнітивної сутності концепту як ментального утворення. Зокрема, концепт; сприяє акумулюванню світоглядних знань, є результатом пізнавальної людської діяльності; формує інформаційні елементи, будучи одиницею мисленнєвого рівня; є засобом мовленнєвого формування, вербалізації концептів у свідомості людини; зумовлюється, у процесі формування, допоміжними джерелами, що поєднують чуттєвий досвід, практичну діяльність та наочність.

В. Маслова відмічає вагомість висунутих Л. Барановим та Д. Добровольським постулатах, які у процесі структурної побудови науково-теоретичних знань про концепт приймають без доказів як вихідне, тобто аксіома, і використовуються у межах досліджень когнітивної лінгвістики. Вони не потребують доведення, оскільки витікають з фактів, систематичних та практичних (емпіричних) пояснень, і зводяться до постулатів, про [4, с. 27-29]: 1) примат когнітивного: за значеннями слів, граматичних категорій, синтаксичних структур, стилів і реєстрів мовлення стоять когнітивні структури; 2) нерелевантність лінгвістичного та екстралінгвістичного знання; 3) тенденції до економії зусиль; 4) множинність втілення когнітивних структур у мові; 5) неоднорідність плану змісту мовного виразу; 6) множинність семантичного опису; 7) значущість нестандартних вживань: більша частина лексичних одиниць використовується в тексті з порушенням певних норм.

Вираження зазначених світоглядних людських знань відбувається через словесний процес, тобто вербалізацію на основі створення мовних зворотів або формувань. Зазначений процес

вербалізації відбувається на основі формування слів як результату сприйнятих зорових образів або ж інвертування «сновидячого» мислення, що трансформується в подальшому в словесне мислення свідомості. При цьому психоаналіз є спробою вербалізувати невербалізоване.

Дослідження підтверджує, що концепт може вербалізуватися через мовні і немовні знаки, і бути невербалізованим у людській свідомості. Нині пріоритетним об'єктом наукових досліджень у когнітивній лінгвістиці є саме нереалізований концепт.

У структурному відношенні дискусійність трактування концепту зумовлюється можливістю повної вербалізації, як зазначає Л. Бабушкіп; невербальної його природи як першооснови, що не набула мовної форми, про що відмічає В. Колесов; а також як частково вербалізованого феномену, про що акцентується увага багатьма науковцями [5, с. 310-311]. За допомогою мовної системи сформованої за тривалий період часу, окреслюються засоби вербалізації. При цьому еволюція світоглядного бачення, у процесі формування життєвою, передусім мовного і мисленнєвого середовища окремою етносу, вносить певні корективи щодо сутнісного розуміння концептуальних підходів у когнітивній лінгвістиці. Водночас мовне вираження концепту як ментального утворення забезпечує його стабільний стан та надає йому загальновідомий характер.

Таким чином дослідження підтверджує, що структурна побудова концепту як ціннісного компоненту, у сучасній лінгвістиці, зумовлюється як трикомпонентною моделлю, що стосується актуальної основи додаткової, тобто пасивної ознаки і внутрішньої форми що в подальшому втілюється у зовнішню – словесну, так і обґрунтуванням концепту з його поділом на ядро і периферію, виокремленням як певної одиниці металних або психічних ресурсів нашої свідомості, а також тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини і є оперативною змістовою одиницею пам'яті у межах ментальною лексику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачев, С.Г. Методологические основания лингвоконцептологии // Теоретическая и прикладная лингвистика: Межвуз. сб. науч. трудов. Вып. 3: Аспекты метакоммуникативной деятельности. Воронеж : 2002. С. 79-95.
2. Воркачев, С.Г. Сопоставительная, этносемантика телеономных концептов «любовь» и «счастье» (русско-английские параллели). Волгоград : Перемена. 2003. 164 с.
3. Кубрякова, Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов. М. : Фтшол. ф-т МГУ ам. М.В. Ломоносова, 1996. 245 с.
4. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: (учебное пособие). Минск: ТетраСистемс, 2004. 256 с.
5. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке : [монографічне видання]. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
6. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследований. М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. 824 с.